

Respect pentru oameni și cărți

Primo
Levi

Mai este oare acesta un om?

Traducere
din limba italiană
și postfață
de Doina Condrea
Derer

Când înțeală pentru un om să fie sănătatea,
Când moare pește și frigul în pântecă.
Când începe să răsuflare, să răsuflare,
Fără costură, fără nume,
Fără păterea și pă-să mai aminti.
Cu ochii golii, cu frigul în pântecă.
Ce boala ca în viața lui Iisus? nu știe să
Gânduri și borișoare sunt înțelese,
Vilăzări și urări, lăruie, rău și rău, Azot și
Sărăcire, înțelese, rău și rău, omul „Iisus” este
Când străpînești sau pierzi pe stradă,
Când în stradă copleșitorul este să te întâlnești și să te
Repetăți le capilloare, să te spui sănătatea și să te
De nu, să vă se nască sănătatea,
De patru lăruie și rău,
Fără pruncuri vestre, să te voi întoarce și fapă.

EDITURA
ART

Respect pentru oameni și cărți

Mai este oare acesta un om? 5

Călătoria 9

La fund 21

Inițierea 43

Ka-Be 49

Nopțile noastre 69

Munca 81

O zi bună 89

Dincoace de bine și de rău 99

Cei aleși și cei damnați 113

Examen la chimie 133

Cântul lui Ulise 143

Întâmplările de peste vară 153

Octombrie 1944 163

Kraus 173

Die drei Leute vom Labor 179

Ultimul 191

Istoricul ultimelor zece zile 199

Postfață 231

Voi, ce trăiți la adăpost
În casele voastre tihnite,
Voi, care seara, întorcându-vă, găsiți
Mâncare caldă, chipuri prietenoase:
Gândiți-vă, mai este oare acesta un om,
Când trudește-n glod,
Când nu știe ce-i tihna,
Când luptă pentru un codru amar de pâine,
Când moare pentr-un da sau un nu?
Gândiți-vă, femeie-i aceasta,
Fără cosițe, fără nume,
Fără puterea de a-și mai aminti,
Cu ochii golii, cu frigul în pântece
Ca broasca-n vremuiala iernii?
Gândiți-vă că toate acestea au fost aievea:
Vă-ncredințez aceste slove.
Săpați-le în inimile voastre
Când stați acasă sau mergeți pe stradă,
Când vă culcați, când vă sculați;
Repetați-le copiilor voștri.
De nu, să vi se năruie căminul,
De pat vă țintuiască boala,
Iar pruncii voștri de la voi întoarcă-și fața.

Spre norocul meu, am fost deportat la Auschwitz abia în 1944, după ce, constrâns de lipsa tot mai mare a mâinii de lucru, guvernul german hotărâse să prelungească durata medie de viață a prizonierilor care urmau să fie lichidați, îmbunătățind sensibil nivelul de trai și suspendând momentan uciderea arbitrară a celor ridicați.

De aceea, când vine vorba de detalii atroce, cartea mea nu aduce nimic nou față de ceea ce citorii din întreaga lume știu despre neliniștitoarea problemă a lagărelor morții. Ea nu a fost scrisă cu intenția de a formula noi capete de acuzare, ci, mai curând, ar putea furniza date pentru un studiu nepărtinitoare privind unele laturi ale sufletului omenesc. Multor persoane particulare sau popoare li se poate întâmpla să considere, mai mult sau mai puțin conștient, că „orice străin este un dușman“. Cel mai adesea, această convingere zace în adâncul sufletelor ca o infecție în stare latentă; ea se manifestă numai în acte răzlețe și necoordonate, fără să stea la baza unui sistem de gândire. Dar când aceasta se întâmplă, când dogma neexprimată devine premisa majoră a unui silogism, atunci la capătul lanțului se află Lagărul. Acesta este produsul unei concepții despre lume dusă cu maximă coerentă până la ultimele consecințe: atâtă vreme cât concepția subzistă, suntem

Respect pentru cunoscătorii cărții
amenințăți de consecințele ei. În istoria lagărelor de exterminare toți ar trebui să vadă un sinistru semnal de alarmă.

Sunt conștient de defectele structurale ale cărții și de aceea îmi cer iertare. Dacă nu ca realizare, cel puțin ca intenție și ca modalitate de concepere, ea s-a înfiripat în răstimpul petrecut în Lagăr. Nevoie de a le povesti „celorlalți“, de a-i face și pe „ceilalți“ părtași, luase pentru noi, înainte și după eliberare, forma unui impuls nemijlocit și imperios, într-atât încât concura cu celelalte nevoi elementare: înainte de toate, cartea a fost scrisă pentru a satisface această necesitate; aşadar, din dorința eliberării interioare. De aici, caracterul ei fragmentar: capitolele nu au fost scrise în succesiunea lor logică, ci în ordinea urgenței. Operația de asamblare a fost făcută ulterior, după un plan.

Mi se pare de prisos să adaug că nici una dintre întâmplări nu a fost inventată.

PRIMO LEVI

Fusesem capturat de miliția fascistă în ziua de 13 decembrie 1943. Aveam douăzeci și patru de ani, minte puțină, nici un fel de experiență și o puternică înclinație de a trăi într-o lume a mea, aproape deloc realistă, populată cu năluci carteziene despre civilizație, cu sincere prietenii masculine și palide prietenii feminine, înclinație favorizată de regimul de izolare în care fusesem împins de patru ani de legile rasiale. Îmi cultivam un sentiment de revoltă moderat și abstract.

Nu-mi fusese ușor să aleg calea munților și să contribui la înjghebarea a ceea ce, după părerea mea și a altor prieteni ceva mai pricepuți decât mine, trebuia să devină un grup de partizani afiliat mișcării de Rezistență „Dreptate și Libertate“. Ne lipseau contactele, armele, banii și experiența pentru a ni le procura; ne lipseau oamenii capabili: în schimb, eram sufocați de o puzderie de oameni lipsiți, cu bună sau rea-credință, de pregătire, veniți de la câmpie în căutarea unei organizații inexistente, a cadrelor, a armelor sau numai a protecției, a unui ascunziș, a unui foc sau a unei perechi de pantofi.

Pe vremea aceea nu învățasem încă principiul pe care ceva mai târziu, în Lagăr, aveam să mi-l însușesc foarte repede, după care prima îndatorire a omului este să-și urmărească prin orice mijloace propriile scopuri, și cine greșește plătește scump;

de aceea, nu pot considera decât firească evoluția ulterioară a lucrurilor. În zorii spectrali și ninși ai unei zile de iarnă, trei centuri de miliție, pornite în toiul nopții ca să surprindă un alt grup, mult mai puternic și mai periculos decât al nostru, ascuns în valea alăturată, au năvălit în refugiul nostru și m-au luat jos în vale, ca persoană suspectă.

La interogatoriile care au urmat, am preferat să-mi recunosc condiția de „cetățean italian de rasă ebraică“, socotind că nu aveam cum să justific prezența mea în locurile aceleia, mult prea izolate, chiar și pentru un „refugiat“, și crezând (greșit, cum se va vedea) că recunoașterea activității mele politice avea să însemne tortură și moarte sigură. Ca evreu, am fost trimis la Fòssoli, lângă Modena, unde erau adunați într-un imens lagăr de concentrare, destinat anterior prizonierilor de război englezi și americanii, toți cei care aparțineau numeroaselor categorii de persoane nedorite de guvernul fascist republican, de curând înființat.

În momentul sosirii mele, adică la sfârșitul lui ianuarie 1944, în lagăr se aflau vreo sută cincizeci de evrei italieni, dar în câteva săptămâni numărul lor a ajuns la mai bine de șase sute. În cele mai multe cazuri era vorba de familii întregi capturate de fasciști sau de naziști, din cauza propriei imprudențe sau în urma denunțurilor. Numai câțiva se predaseră de bunăvoie, unii exasperați de viața de hoinari, alții pentru că erau lipsiți de mijloace de trai ori nu voiau să se despartă de vreo rudă capturată sau chiar, culmea absurdului, ca „să fie în regulă în fața legii“. Pe lângă aceștia, mai erau internați vreo sută de militari iugoslavi și alți câțiva străini suspecți politic.

Sosirea unei mici divizii SS ar fi trebuit să-i pună pe gânduri și pe cei mai optimiști; cu toate acestea, știrea a fost interpretată în fel și chip, fără a trage cea mai evidentă concluzie; astfel încât vestea deportării ne-a găsit nepregătiți sufletește.

În ziua de 20 februarie, nemții inspectaseră cu grija lagărul, îi adresaseră în public aspre mustrări comisarului italian pentru organizarea defectuoasă a serviciului la bucătărie și pentru cantitatea neîndestulătoare de lemn distribuite pentru încălzit; spuseseră chiar că în curând avea să se deschidă o infirmerie. Dar în zorii zilei de 21 se află că a doua zi evreii urmau să plece. Toți, fără excepție: și copiii, și bătrânii, și bolnavii. Unde, nu se știa. Să se pregătească pentru o călătorie de cincisprezece zile. Pentru fiecare absent de la apel, alți zece aveau să fie împușcați.

Numai câțiva naivi și unii prea încrezători se încăpățâneau să spere: noi ceilalți stătuserăm îndelung de vorbă cu refugiații polonezi și croați și știam ce însemna plecarea.

Pentru condamnații la moarte uzanța prevedea un ceremonial austер, menit să scoată în evidență că orice patimă și mânie s-au stins iar actul de dreptate nu reprezintă decât o tristă datorie față de societate, astfel încât până și călăul poate simți milă față de victimă. De aceea condamnatul este scutit de orice îndatorire, i se asigură solitudinea și, dacă dorește, orice mângâiere spirituală; în sfârșit, se face totul pentru ca el să nu simtă în jurul lui ura și arbitrarul, ci numai necesitatea, dreptatea și, odată cu pedeapsa, iertarea.

Dar nouă, fiind mulți și având la dispoziție prea puțin timp, nu ni s-a acordat nimic din toate

acestea; și, la urma urmei, pentru ce să ne fi căit și pentru ce să fim iertăți? De aceea, comisarul italian a hotărât ca toate serviciile să funcționeze normal până la decizia definitivă; astfel, bucătăria a rămas deschisă, iar corvezile pentru menținerea curățeniei au funcționat ca de obicei; până și învățătorii și profesorii de la mica noastră școală au ținut, ca în fiecare seară, cursuri. Dar în seara aceea copiilor nu li s-au mai dat teme de făcut.

Și s-a lăsat noaptea. A fost de așa natură încât îți dădeai seama că nu ar fi trebuit s-o vadă ochi omenesti, nici să-i supraviețuiască. Am simțit asta cu toții; nici un gardian, italian sau neamț, nu a avut curajul să vină să vadă ce fac oamenii când știu că trebuie să moară.

Fiecare își lua rămas-bun de la viață cum se prăcea mai bine. Unii s-au rugat, alții au băut peste măsură, alții s-au abandonat pasiunii trupești pentru ultima oară. În schimb, mamele grijilii au făcut noapte albă ca să pregătească mâncarea pentru călătorie, au spălat copiii și au făcut bagajul; în zori, firele de sărmă ghimpată erau acoperite cu rufe de copii întinse ca să se zbicească în vânt; nu au uitat de scutecele de pânză, de jucării, de perne și de sutele de mărunțișuri de care numai ele au idee și de care copiii au în orice situație nevoie. Voi nu ați face la fel? Dacă ar trebui să vă omoare mâine împreună cu copilul vostru, nu i-ați da astăzi de mâncare?

În baraca 6 A locuia bătrânul Gattegno cu soția, o droaie de copii, nepoți, gineri și nurori harnice. Toți bărbății erau tâmplari; veniseră din Tripoli după numeroase și îndelungi călătorii; avuseseră întotdeauna la ei sculele de meseriaș, obiectele de bucătărie,

acordeoanele și vioara ca să cânte și să danseze după ziua de muncă. Erau oameni veseli și cucernici. Femeile lor, tăcute și iuți, au fost primele care au terminat pregătirile de călătorie ca să le rămână timp pentru doliu; când totul a fost gata, turtele coapte, traistele legate, s-au descălțat, și-au desfăcut părul, au pus pe pământ sfeșnicele de înmormântare, le-au aprins după obiceiul străbunilor și s-au aşezat pe jos în cerc, pentru jelanie; toată noaptea s-au rugat și au plâns. Noi ne-am oprit în grup la ușa lor și în suflăt ne-a pătruns durerea, nouă pentru noi, durerea străveche a poporului lipsit de pământ, durerea fără speranță a exodului repetat secol de secol.

Zorii s-au lăsat peste noi ca o trădare; ca și cum soarele ar fi fost complicele oamenilor în pornografia lor de a ne distrugă. Sentimentele contradictorii care ne frământau, de resemnare, de revoltă neputincioasă, de abandon religios, de teamă, de disperare, se contopeau acum, după o noapte de nesomn, într-o nebunie colectivă, nestăpânită. Timpul pentru a reflecta și a hotărî trecuse, orice urmă de rațiune s-a topit în tumultul fără opreliști din care țășnea într-o străfulgerare dureroasă, ca loviturile de spadă, amintirea dragă a caselor noastre, încă atât de aproape în spațiu și timp.

Multe lucruri ne-am spus și am făcut atunci; dar despre ele e mai bine să nu rămână nici amintirea.

Wieviel Stück?¹ a întrebat la sfârșit sergentul major; salutând scurt, caporalul i-a răspuns că erau șase sute cincizeci de „bucăți“ și că totul era în ordine; atunci ne-au încărcat în autobuze și ne-au dus în gara din Carpi. Trenul și escorta pentru drum ne așteptau. Acolo am fost bătuți pentru prima oară: lucrul a fost atât de neașteptat și de stupid, încât nu am încercat durere, nici fizică, nici morală, ci numai o nețărmurită uimire: cum poți să lovești un om fără să fii mânișos?

Erau douăsprezece vagoane, iar noi șase sute cincizeci; în vagonul meu eram patruzeci și cinci de însi, dar era un vagon mic. Aveam, aşadar, în fața ochilor, sub tălpile noastre, una dintre famoasele garnituri germane, din cele care nu se mai întorc, despre care, fremătând, dar puțin neîncrezători, auzisem vorbindu-se de atâtea ori. Era întocmai cum auzisem: vagoane de marfă închise pe din afară, iar înăuntru femei, bărbăți, copii, îndesați fără milă, ca marfa de duzină, în drum spre neant, în drum povârnit, spre adâncuri. De data aceasta înăuntru suntem noi.

Mai devreme sau mai târziu, toți descoperă pe pielea lor că fericirea deplină nu este posibilă în viață, însă puțini stau să cugete că tot aşa stau lucrurile și cu nefericirea deplină. Obstacolele care stau în calea atingerii ambelor stări limită au aceeași natură: ele derivă din condiția noastră umană, refractoră oricărei absolutizări. I se opun cunoștințele

¹ Câte bucăți? (germ.).

noastre niciodată suficiente despre viitor; și asta se cheamă într-un caz speranță, iar în celălalt nesiguranța zilei de mâine. I se opune certitudinea morții, stabilind o limită pentru orice bucurie, dar și pentru orice durere. I se opun inevitabilele griji materiale care, aşa cum știbesc din orice fericire trainică, tot aşa ne distrau cu insistență atenția de la nefericirea care ne apasă, făcând ca aceasta să ne apară fragmentată și din acest motiv suportabilă.

Tocmai neajunsurile, loviturile, frigul, setea au fost cele care ne-au ținut la suprafață în disperarea fără fund din timpul călătoriei și după aceea. Nu era voința de a trăi și nici o resemnare conștientă, pentru că puțini oameni sunt în stare de asta, iar noi eram doar niște specimene umane comune.

Ușile fuseseră închise imediat, dar trenul nu a pornit decât seara. Aflasem cu ușurare destinația: Auschwitz, pe atunci un nume lipsit de semnificație pentru noi; oricum, măcar corespundeau unui punct oarecare de pe pământul acesta.

Trenul mergea încet, cu lungi și istovitoare opriri. Prin crăpătură am văzut înșiruindu-se stâncile golașe, înalte ale văii Adigelui și numele ultimelor orașe italiene. Am trecut de Brennero a doua zi, la douăsprezece; toți s-au ridicat în picioare, dar nici unul nu a scos o vorbă. Mi s-a înfipț în inimă gândul întoarcerii și îmi reprezentam cu cruzime cum ar fi putut să fie bucuria supraomenească a celeilalte trecheri, cu ușile deschise, pentru că nimeni n-ar mai fi vrut să fugă și primele nume italienești...; am privit în jur și m-am întrebat câți din acei bieți oameni aveau să fie loviți de soartă.